

توسعه معنوی در کتاب‌ها علوم اجتماعی

گفت‌وگو: مسعود رجبلو | گفت‌وگو

در گفت‌وگو با دکتر کاظم اکرمی وزیر پیشین آموزش و پرورش

○ جناب دکتر اکرمی، لطفاً در مورد ضرورت ارائهٔ دروس علوم اجتماعی در دوره‌های گوناگون تحصیلی نظرتان را بفرمایید؟

● ما، هم به لحاظ فرهنگ اسلامی و هم به لحاظ ماهیت زندگی اجتماعی، نیاز داریم که از نوع اجتماع و درون آن اطلاع داشته باشیم. در مورد نکتهٔ اول، یعنی فرهنگ اسلامی، ما براساس قرآن کریم، علاوه بر این که برای فرد مخاطب، بلکه برای جامعه هم، براساس تحلیلی که شهید مطهری ارائه داده است، واقعیت قائل هستیم. ایشان در این مورد توضیح خوبی داده‌اند. وقتی دقت می‌کنیم، می‌بینیم که در قرآن واژهٔ «امت» به کار رفته که گاهی این امت با ضمیر مفرد و گاهی با ضمیر جمع آمده است. یعنی علاوه بر این که تک‌تک افراد انسانی واقعیت دارند، جامعه هم واقعیتی دارد. با تفسیری که ایشان ارائه داده، جامعه یک واقعیت است.

در قرآن هم تقریباً همه‌جا صحبت از «یا ایها الذین آمنوا» است؛ یعنی ای کسانی که ایمان آورده‌اید، نه کسی که ایمان آورده است. در تعابیر روایی هم، می‌بینیم که این دیدگاه است که پیغمبر (ص) فرمود: تصور کنید که جمعی در یک کشتی نشسته‌اند. اگر کسی بخواهد کشتی را سوراخ کند، کم‌کم همهٔ آن جمع غرق خواهند شد. بنابراین اصلاً لازمهٔ مسلمان بودن، تفکر اجتماعی است. می‌بینیم که در حدیث می‌فرماید: هر که صبح کند و به کار مسلمان اهتمام نکند، مسلمان نیست. یعنی این که باید اجتماعی فکر کند و نباید فقط به منافع خود و خانوادهٔ خود بیندیشیم. البته اگر به اینها هم فکر کنیم، اشکالی ندارد. اما باید به مردم محله، شهر، وطن و همهٔ جامعهٔ مسلمین در سراسر جهان فکر کنیم و در قبال همهٔ آنها وظیفه داریم. از طرف دیگر، لازمهٔ زندگی اجتماعی این است که بدانیم هر عملی انجام می‌دهیم، تأثیر اجتماعی دارد.

بنابراین ما با مردم زندگی می‌کنیم و براساس نگاه قرآنی و تفکرات فلسفی، دنیای امروز ما را موظف می‌کند که در سراسر برنامهٔ درسی، از ابتدایی تا دانشگاه، بحث علوم اجتماعی را پی‌گیری کنیم.

اشاره

دکتر کاظم اکرمی از دل کلاس درس، آموزش، مدرسه و دانشگاه برخاسته است. او در این مدت، نگاه روشنی در حوزهٔ مسائل آموزش و پرورش ارائه داده است. شاید یکی از دلایلی که او را به وزارت آموزش و پرورش رساند، همین دیدگاه منسجم و اسلامی ایشان بود که در این زمینه نیز تلاشهایی را در طول وزارت خود به اجرا گذاشت. به عنوان کسی که روزی مسئولیت آموزش و پرورش کشور را به عهده داشته و با کتابهای درسی نیز آشنایی کافی و ممتازی دارد، با او به گفت‌وگو نشستیم و نظرات او را در مواردی هم چون ضرورت ارائهٔ علوم اجتماعی در مدارس، توسعه به مفهوم اسلامی در کتابهای درسی، نگاه زمینی به توسعه، تحولات اجتماعی در کتابها، نخبه‌گرایی، برنامهٔ درسی ملی و... جویا شدیم. او با صبر و حوصله‌ای علمی به ما پاسخ داده است.

ژاپنیها معتقدند، توسعه دو
رکن دارد: هم توجه خاص
به ملتها و هم توجه خاص به
دولتها. گمان نمی‌کنم در یک
کتاب دبیرستانی یا راهنمایی
ما، بحثی در این مورد شده
باشد که سهم من به عنوان
دانش‌آموزی که فردا مرد یا
زنی در این جامعه می‌شوم،
چیست؟ چه سهمی دارم؟
چه تأثیری در توسعه داشته و
دارم یا باید داشته باشم؟ البته
نه این که بگوییم همه مشکلات
اجتماعی ما حاصل عملکرد
دولتهاست

اعتیاد، به دوره‌های پایین تحصیلی کشیده شود؟ این مشکلاتی است که در زمینه‌های گوناگون داریم. من ندیدم که در کتابهای دبیرستانی و راهنمایی، شیوه تحلیل مسائل آمده باشد. ما باید آنها را آموزش دهیم و این تماماً به عهده دولتها نیست.

ژاپنیها معتقدند، توسعه دو رکن دارد: هم توجه خاص به ملتها و هم توجه خاص به دولتها. گمان نمی‌کنم در یک کتاب دبیرستانی یا راهنمایی ما، بحثی در این مورد شده باشد که سهم من به عنوان دانش‌آموزی که فردا مرد یا زنی در این جامعه می‌شوم، چیست؟ چه سهمی دارم؟ چه تأثیری در توسعه داشته و دارم یا باید داشته باشم؟ البته نه این که بگوییم همه مشکلات اجتماعی ما حاصل عملکرد دولتهاست. خیر، تا حدی حاصل عملکرد ما مردم است. این جاست که آموزش و پرورش باید وارد شود و تحلیل و روش تحلیل بدهد تا مخاطب سهم خود، خانواده و مردم را در این زمینه پیدا کند و وقتی وارد جامعه شد، تلاش کند این مشکلات کمتر شوند.

○ به نظر شما، ما قدری از واقعیت‌های زمینی دور نشده‌ایم و بیش از حد فراتر از آن فکر نمی‌کنیم؟

● بله، اصولاً نگاهی که در جامعه ما ترویج می‌شود، نگاه به مسائل زمینی و روابطی نیست که پدیده‌ها در سطح مادی دارند. درست است که ما مسلمان هستیم و دائماً باید به مبدأ توجه دهیم ولی مرحوم علامه طباطبایی، در «تفسیر المیزان» گفته است که قرآن قانون علیت عمومی را قبول دارد. این کلام را هم از امام صادق(ع) داریم که خدا هر چیزی را با اسبابش به وجود می‌آورد.

خب وقتی به زمین می‌آییم، این اسباب و علل، مادی است. به طور کلی، همه این اسباب و علل مادی به دست خداوند است. در قرآن کریم آمده که این آب باران است که درخت شما را سبز می‌کند و مزرعه شما را می‌رویاند. یعنی با تحلیل قرآن، یک سلسله موارد وابسته به همین علل و عوامل مادی است. قرآن می‌گوید تحولات اجتماعی مربوط به اندیشه‌ها و بینش و نگرش شماست.

یکی از نکات تربیتی که در جامعه ما باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد، همین تربیت اجتماعی است.

○ آیا شما محتوای کتابهای درسی را در حوزه علوم اجتماعی در این راستا می‌بینید یا نه؟ چه ضعفهایی دارد؟

● بنده نمی‌توانم در مورد همه ابعاد کتابهای درسی اظهار نظر کنم لیکن نکته‌ای را باید عرض کنم که روی آن کار تحقیقی انجام داده‌ام. این که گفته‌اند مشکل اجتماعی ۱۵۰ ساله اخیر ما، مسئله توسعه است، درست گفته‌اند؛ توسعه با همه ابعاد آن. توسعه به معنی غربی هم نه، بلکه به معنی اسلامی کلمه؛ یعنی هم ابعاد مادی هم ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و معنوی را دربرگیرد. ما می‌خواهیم فردی را تربیت کنیم که از جهت معنوی هم رشد و توسعه داشته باشد. برنامه درسی ما از این جهت خیلی ضعف دارد.

مرحوم دکتر حسین عظیمی، در کتابی که در ارتباط با فرهنگ و توسعه نوشته، یک سلسله معیارهایی را مطرح کرده است. من آن معیارها را کنار هم قرار دادم و با توجه به آنها، کتابهای دبیرستانی را مطالعه کردم، دیدم متأسفانه بسیار کم به توسعه توجه شده است. فقط در یک درس علوم اجتماعی، بحثی در مورد توسعه داریم. جاهایی هم به صورت پراکنده، مطالب، عبارت و پاراگرافهایی آمده است. ولی به هر حال به این مسئله چندان توجه نشده است.

نکته دیگر این که مسائل اجتماعی دو وجه دارند: اول، مسائلی که در جامعه واقعیت دارند، و دوم مسائلی که مسئولین می‌خواهند واقعیت پیدا کند. کتابهای آموزش و پرورش ما بیشتر در جهت دوم حرکت می‌کنند. یعنی توصیه می‌کنند و به تقویت بایدها و آرمانهای فرهنگ اسلامی می‌پردازند. اما این که به دانش‌آموزان دیدگاه و روش تحلیل بدهند، تا آنها اطراف خود را به لحاظ اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی تحلیل کنند، وجود ندارد. چرا جامعه ما با توجه به گذشت ۳۰ سال از انقلاب، این همه مشکل اجتماعی دارد؟ چه علتی باعث شده است که با توجه به عدم پاسخ وزیر آموزش و پرورش، سن

اگر شما در همین بحث توسعه، بینش، نگرش و گرایش توسعه‌ای داشته باشید، همه مردم و جامعه روبه توسعه می‌روند و در غیر این صورت نمی‌روند.

○ برای تبیین تحولات اجتماعی کتابهای درسی را کافی می‌دانید؟
● خیر، مقدار ساعت مدرسه و کلاس اکتفا نمی‌کند. نکته مهم‌تر، فعالیت‌های فوق برنامه و پرورشی و معلمانی است که خود به توسعه کشور علاقه‌مند باشند. باید یادشان باشد که نویسنده و دانشمند ایرانی باید به مسائل ایران توجه کنند. معلمان خوب زیاد داریم که علی‌رغم مشکلات کار کرده‌اند، ولی بیش از این می‌توانند کار کنند. این‌جانب در دوره دبیرستان معلمی داشتم که در ایجاد نگرش مسلمانی من تأثیر زیادی داشت. معلمین خیلی مؤثرند. آنها با گفتن یک جمله، یک عبارت، یک داستان، یک حکایت یا دو مصرع شعر، می‌توانند بسیار اثرگذار باشند و تفکرات دانش‌آموزان را بالا ببرند که دریابند، مسائل اجتماعی، معلول علل و عوامل درون جامعه است.

○ جناب دکتر اکرمی، آیا این درست است که ما دانش‌آموزانی را به عنوان تیزهوش، نخبه و... معرفی کنیم؟ آیا وجود این تعداد افراد کم را می‌توان تحول نامید؟

● اگر تیزهوشان و نخبه‌ها را به سوی مطالعات اجتماعی و علوم انسانی سوق دهیم و بعد، زمینه آزادی اندیشه و بیان، و نقد و انتقاد را فراهم سازیم - نه این که در سخن‌رانیها بگوییم می‌شود نقد کرد، نه، الان وضع اجتماعی ما از لحاظ نقد کردن در وضع خوبی قرار ندارد - این نخبگان می‌توانند خدماتهای بزرگی انجام دهند. شما ببینید، در کنار پیشرفتهای علوم تجربی محض و فناوری، یکی از عوامل عمده پیشرفت صنعتی غرب، تمدن غرب و توسعه‌اش به همان معنی که گاهی هم مورد انتقاد قرار می‌گیرد، چیست؟ طوفان اندیشه‌های متفکران اجتماعی. اینها بارها گفته‌اند و نقد کرده‌اند و باز گفته و نقد کرده‌اند و جلو رفته‌اند.

ما خیلی از خودمان تعریف می‌کنیم که البته حق هم هست. ما به آزادی سیاسی و اجتماعی تنها اعتقاد نداریم، به آزادی معنوی هم اعتقاد داریم. مرحوم شهید مطهری کتابی در مورد آزادی معنوی دارد. دکتر شریعتی و دیگران نیز در این مورد مطالبی نوشته‌اند. قرآن در مورد تقوا حرف‌هایی زده است. حالا می‌بینیم که در غرب که ما آن را هیچ قبول نداریم، ظرف ۲۰-۱۰ سال اخیر، کسی می‌آید به نام برلین که می‌گوید: ما دو نوع آزادی داریم: منفی و مثبت. منفی یعنی این که کسی مانع آزادی من شود. اما آزادی مثبت یعنی این که من بر امیال و هوسهای خود سوار باشم و خودسروری کنم که این همان تقواست. غربیها با نقد و انتقاد در زمینه مسائل اجتماعی و زندگی، درس و دانشگاه را به زندگی پیوند داده‌اند. متفکران در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم گفته‌اند که آموزش و پرورش باید به زندگی مربوط شود. یعنی درس باید با زندگی در ارتباط باشد. آنها این کار را کرده‌اند و قدم به قدم پیش آمده‌اند.

ما قبول داریم که به استعدادها خاص باید توجه خاص شود. این موضوع در تربیت اسلامی وجود دارد. می‌بینیم که رسول اکرم (ص)، به حضرت علی (ع) چیزهایی آموخت که به کس دیگری نیاموخت و در همان روزهای آخر هم درباره حضرت علی فرمود: «من شهر علم هستم و علی در آن.» به سلمان و ابوذر هم چیزهایی آموخت که به بقیه نفرمود. بنابراین، پیامبر (ص) و ائمه، به استعدادهای خاص توجه کرده‌اند. اما به عموم مردم همه توجه کرده‌اند. این عموم را هم باید بالا کشید. تاریخ تمدن ما نشان می‌دهد که مردم باهوشی هستیم و به این معناست که جمع زیادی از فرزندان این مملکت در شهر و روستا، باهوش هستند. بنابراین، اگر نظام آموزشی به این صورت باشد که همه را بالا بیاوریم، پیدا کردن نخبه سخت خواهد شد. در حالی که در شرایط کنونی، ما بسیار کم به بقیه می‌رسیم و فقط آنهایی که کمی باهوش هستند، شناسایی می‌شوند.

البته باید اضافه کنم که تعریف نخبه را تغییر داده‌اند. الان هر دانشگاهی با یکی دو تا مقاله و رابطه‌هایی جزو نخبه‌ها حساب می‌شود که مقاصد سیاسی هم دنبال آن است و تنها مقاصد پرورشی و تربیتی نیست.

○ جناب دکتر اکرمی، آیا نظام آماري موجود در آموزش و پرورش ما می‌تواند نشان‌دهنده تحول بر اثر کتابهای درسی باشد؟

● خیر نقطه ضعفهایی وجود دارد. از ۱۵-۱۰ سال اخیر من از معلمان نیز شنیده‌ام مردودی در دوره راهنمایی و دبیرستان کمتر شده است. بالاخره شفاهی یا کتبی، تشویق کرده‌ایم که سخت‌گیری در مورد نمره کمتر شود و نمره بیشتری بدهند. این کار باعث می‌شود که ارزش‌یابی خوبی نداشته باشیم. باید با توجه به مطالعات تطبیقی که در دنیا انجام می‌شود، و به بررسی ویژگیهای جامعه خودمان بپردازیم و در زمینه سنجش، تحولاتی ایجاد کنیم تا بتوانیم به خوبی سنجش و بررسی کنیم، نه این که برای پوشاندن ضعفها، صورت مسئله را پاک کنیم. این راه درستی نیست.

○ نظرتان در مورد درس ملی چیست؟

● به نظر من اگر بخواهیم درس ویژه‌ای بگذاریم، نتیجه‌ای نخواهیم گرفت. تنها یک درس بر سایر دروس اضافه کرده‌ایم. بچه‌ها هم حفظ می‌کنند و نمره‌ای می‌گیرند. درس ملی باید حاصل همان درس علوم اجتماعی باشد. یعنی اگر ما شیوه و هدف‌گذاریمان در طول دوره ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان به نحوی ارائه شود که در کنار آن، سیستم اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که دولت دارد، به سویی برود که توجه ملی را ایجاد بکند، این تفکر به وجود خواهد آمد. اما اگر درسی به نام برنامه درس ملی بنویسیم، ولی در کردستان و سیستان و بلوچستان هرگز به مردم اطمینان نکنیم و آنها را مسئول قرار ندهیم، آنها احساس می‌کنند که به آنها اطمینان نمی‌شود. این باعث بروز برخی معضلات اجتماعی مانند ظهور افرادی به نام ریگی می‌شود. در چنین شرایطی، خودبه‌خود ملی بودن و تفکر ملی بودن از بین برود.

مرکز ملی پژوهش‌های آموزشی
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

دفتر انتشارات کمک آموزشی

با مجله‌های رشد آشنا شوید

مجله‌های رشد توسط دفتر انتشارات کمک آموزشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وابسته به وزارت آموزش و پرورش تهیه و منتشر می‌شوند:

مجله‌های دانش‌آموزی

(به صورت ماهنامه و ۸ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شوند):

- رشد کودک (برای دانش‌آموزان آمادگی و پایه‌ی اول دوره‌ی دبستان)
- رشد نوآموز (برای دانش‌آموزان پایه‌های دوم و سوم دوره‌ی دبستان)
- رشد دانش‌آموز (برای دانش‌آموزان پایه‌های چهارم و پنجم دوره‌ی دبستان)
- رشد نوجوان (برای دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی تحصیلی)
- رشد جوان (برای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه و پیش‌دانشگاهی)

مجله‌های بزرگسال عمومی

(به صورت ماهنامه و ۸ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شوند):

- رشد آموزش ابتدایی
- رشد آموزش راهنمایی تحصیلی
- رشد تکنولوژی آموزشی
- رشد مدرسه فردا
- رشد مدیریت مدرسه
- رشد معلم

مجله‌های بزرگسال و دانش‌آموزی اختصاصی

(به صورت فصلنامه و ۴ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شوند):

- رشد برهان راهنمایی (مجله ریاضی برای دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی تحصیلی)
- رشد برهان متوسطه (مجله ریاضی برای دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه)
- رشد آموزش قرآن
- رشد آموزش معارف اسلامی
- رشد آموزش زبان و ادب فارسی
- رشد آموزش هنر
- رشد مشاور مدرسه
- رشد آموزش تربیت‌بدنی
- رشد آموزش علوم اجتماعی
- رشد آموزش تاریخ
- رشد آموزش جغرافیا
- رشد آموزش زبان
- رشد آموزش ریاضی
- رشد آموزش فیزیک
- رشد آموزش شیمی
- رشد آموزش زیست‌شناسی
- رشد آموزش زمین‌شناسی
- رشد آموزش فن‌وحرفه‌ای
- رشد آموزش پیش‌دبستانی

مجله‌های رشد عمومی و اختصاصی برای آموزگاران، معلمان، مدیران و کارکنان اجرایی مدارس، دانش‌جویان مراکز تربیت‌معلم و رشته‌های دبیری دانشگاه‌ها و کارشناسان تعلیم و تربیت تهیه و منتشر می‌شوند.

نشانی: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۶، دفتر انتشارات کمک آموزشی.

تلفن و نمابر: ۰۲۱ - ۸۸۳۰۱۴۷۸

۶۳

رشد آموزش
دوره ۱۴
شماره ۴
تابستان ۱۳۹۰

الان ما در این مملکت، از بین مسیحیان کسی را که در حد یک مدیرکل یا معاون وزیر باشد، نداریم که به این مملکت خدمت کند و ما بتوانیم به دنیا اعلام کنیم که گرچه شیعه هستیم، اما طبق قانون اسلام به مسیحی، یهودی، زرتشتی و مذاهب، عملاً احترام می‌گذاریم. نه این‌که در کتابهایمان عملاً آنها را نفی کنیم. بنابراین اگر برنامه‌ی درس ملی ایجاد کنیم و آنها را عملاً مورد توجه قرار ندهیم، اثری نخواهد داشت.

○ کاربرد فناوری آموزشی را در علوم اجتماعی چگونه می‌بینید؟

● امروز فناوری به عنوان یک وسیله، هم مفید است و هم نقاط ضعف خاص خود را دارد. ما باید ایده‌های خوب به دانش‌آموزان بدهیم. به این نحو که اول به گونه‌ی مسلمانی بیندیشند و بعد به ایران توجه کنند. آنها را راهنمایی کنیم که از طریق فناوری، مسائل اجتماعی را تحلیل کنند و از این طریق رشد اجتماعی آنها را بالا ببریم مثلاً این سؤال را مطرح کنیم که چرا ژاپن فقط با دو درصد منابع طبیعی، به لحاظ علم، فن و تکنیک این همه پیشرفت کرده است؟ اگر دانش‌آموز تحقیق کرد و حاصل کارش را به معلم داد، یعنی تفکر توسعه‌ای آنها را درک کرده است. این خیلی می‌تواند مؤثر باشد.

چرا در دنیای غرب، زندگی از لحاظ نظام اجتماعی و قانونی نسبتاً قابل قبول است؟ ما باید از بچه‌ها بخواهیم، پاسخ این قبیل سؤالات را از طریق فناوری آموزشی و اینترنت به دست بیاورند. به‌علاوه تأکید کنیم که پاسخ دهند، سهم مردم و سهم دولت‌ها در این زمینه چه قدر است. حالا دانش‌آموزی که در کلاس درس نشسته، بنا به قول امام (ره) که به معلمان فرمود: بچه‌های دبستان را بچه حساب نکنید، فکر کنید که اینها ۲۰ سال بعد مسئولی هستند، دانش‌آموزان را طوری تربیت کنیم که وقتی فردا مسئول شدند، خوب عمل کنند. باید ملی نگاه کنیم، نه قومی. مشکل اساسی ما قبیله‌گرایی و قومیت‌گرایی است. ما الان قبیله‌گراییهای ۳۰۰-۲۰۰ سال پیش قاجاریه و یا زندیه را آورده‌ایم و به صورت گروه‌ها و باندها آورده‌ایم. معلمین باید به ضعفهایی که در استفاده از فناوری به‌وجود می‌آیند، توجه داشته باشند و نگذارند فرزندان کشور به آنها گرفتار شوند.

○ جناب دکتر اکرمی، نقش کتابهای درسی را در کیفیت تحولات اجتماعی چگونه می‌بینید؟

● کتابهای درسی که براساس دانش برنامه‌ی درسی و نیازهای جامعه خوب تدوین شوند که زحمات زیادی هم در این راستا در سالهای اخیر کشیده شده است. دیگر این‌که اگر مسائل اجتماعی در برنامه‌ی درسی گنجانده شود، برنامه‌ی درسی عبارت می‌شود از بحث فلسفه‌ی تعلیم و تربیت که باید مثل چتری بالای سر همه‌ی دروس باشد، بعد لازم است به نیازهای یادگیرندگان و نیازهای اجتماعی بپردازیم.

○ یک سؤال صریح از شما دارم، چون احتمالاً در ذهن مخاطب ایجاد خواهد شد. حضرت عالی دوره‌هایی را به عنوان مدیر ارشد یا

از وزرای کارآمد نظام در آموزش و پرورش بودید. اگر از شما بپرسیم، در دوره‌ای که مسئولیتها را برعهده داشتید، در این راستا چه کردید، چه پاسخی دارید؟

● من فقط یک پاسخ می‌دهم. می‌گویم بنده در آن چهارسال تمام تلاشم را به این معطوف کردم که مبانی تغییر و تحولی را که امام می‌فرمود در آموزش و پرورش ایجاد شود، تهیه کنم. سهم من در تهیه طرح تحول بنیادی نظام، سهم زیادی نیست. من فقط نقش محرک و راه‌انداز را داشته‌ام. حضرت آقای دکتر احمد احمدی، آقای مهندس نفیسی، آقای مرحوم مهندس جعفر علاقه‌مندان و آقای دکتر حداد عادل نشستند و یک دور «المیزان» را مطالعه کردند تا ببینند دیدگاه آیات قرآن، انسان چه موجودی است و چه ویژگیهایی دارد. بعد اینها ژاپن را مطالعه کردند؛ حالا چه مقدار؟ به‌طور دقیق خاطر من نیست. به هند، روسیه و آلمان هم رفتند. یعنی ما هم اسلام را مطالعه کردیم و هم تعلیم و تربیت دنیای امروز را؛ شرقی و غربی را. طرح تحول بنیادی را نوشتیم؛ طرحی که اگر امروز من خودم بخوام آن را نقد کنم، می‌گویم بحث فلسفی آن بسیار ناقص است و اصلاً فلسفه تعلیم و تربیت ندارد. روی بخش انسان‌شناسی آن تا حدود زیادی کار شده است، اما بحث ارزشها و بحث شناخت را ندارد. الان در فلسفه تعلیم و تربیت، آقای دکتر باقری و دوستانش، ۲۰-۱۰ اصل درباره تربیت معلم و معلم نوشته‌اند، ولی افسوس که پیاده نمی‌شود.

بنده قبل از این که وارد مسئولیت وزارت‌خانه شوم، روان‌شناسی و مشاوره خوانده بودم. قبل از دوره کارشناسی ارشد، یک دوره مدیریت دیده بودم. به علاوه، قبل از انقلاب، من یک دوره مدیریت دیده بودم. پله‌پله آمدم بالا و مدتی معاون دانش‌سرای راهنمایی بودم. بعد رییس دانش‌سرای راهنمایی و بعد هم مدیرکل آموزش و پرورش شدم. سپس به کمیسیون آموزش و پرورش آمدم. تمام هم و غم من همیشه این بود که مسئولان آموزش و پرورش جناحی و بانندی فکر نکنند.

ما در تهران، زنجان، بندرعباس، کهگیلویه و بویراحمد و چند استان دیگر نتوانستیم نیروی آموزش و پرورش با اخلاق کامل و مدیر پیدا کنیم. پس آمدم طرحی را شروع کردیم تا مدیر تربیت کنیم که مسائل جنگ فرصت نداد. الان هم معتقد هستم که آموزش و پرورش نه دارودسته این باید باشد و نه دارودسته آن؛ باید دارودسته آموزش و پرورش باشد.

متأسفانه موفق نبودیم که الان هی می‌گویند تعطیلش کنید نه! واقعاً علوم اجتماعی اگر قبول داریم که دنیای غرب با تفکرات فلسفی خود تلاش به القاء افکارش دارد. ما باید این تفکرات را بشناسیم ولی ما چیز زیادی در این زمینه نداریم که آنها را بخوانیم و تلاش کنیم تئوری بسازیم. نظریه درست کنیم من با آقای جوادی آملی صحبت می‌کردم به ایشان گفتم: قرآن [بدون ست و سیره و تفسیر] نمی‌تواند این مسائل را یکی یکی حل کند. حاوی کلیات است. ما باید دیدگاهها و گرایشهایمان را عوض کنیم که اگر عوض شد، جامعه ما هم عوض می‌شود.

برگ اشتراک مجله‌های رشد

شرایط:

۱. پرداخت مبلغ ۷۰/۰۰۰ ریال به ازای یک دوره یک ساله مجله در خواستی، به صورت علی‌الحساب به حساب شماره ۳۹۶۶۲۰۰۰ بانک تجارت شعبه سه راه آزمایش (سرخه‌حصار) کد ۳۹۵ در وجه شرکت افست.
۲. ارسال اصل فیش بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک بایست‌سفارشی. (کپی فیش را نزد خود نگه دارید).

◆ نام مجله‌های درخواستی:

.....
.....

◆ نام و نام خانوادگی:

.....

◆ تاریخ تولد:

.....

◆ میزان تحصیلات:

.....

◆ تلفن:

.....

◆ نشانی کامل پستی:

.....

◆ استان:

.....

◆ خیابان:

.....

◆ پلاک:

.....

◆ در صورتی که قبلاً مشترک مجله بوده‌اید، شماره اشتراک خود را بنویسید:

کد اشتراک: .....

امضا:

.....
.....
.....

۱۵۸۷۵/۶۵۶۷

● صندوق پستی مرکز بررسی آثار:

۱۶۵۹۵/۱۱۱

● صندوق پستی امور مشترکین:

www.roshdmag.ir

● نشانی اینترنتی:

۰۲۱-۷۷۳۳۶۶۵۶ - ۷۷۳۳۵۱۱۰

● امور مشترکین:

۰۲۱-۸۸۳۰۱۴۸۲

● پیام‌گیر مجله‌های رشد:

یادآوری:

- ◆ هزینه‌ی برگشت مجله در صورت خوانا و کامل نبودن نشانی و عدم حضور گیرنده، برعهده‌ی مشترک است.
- ◆ مبنای شروع اشتراک مجله از زمان دریافت برگ اشتراک خواهد بود.

۶۴

رشد
دوره ۱۴
شماره ۴
تابستان ۱۳۹۰